

С. С. Червонецька, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ОБРАЗИ ПРИРОДИ В АНГЛІЙСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ ЯК МОРАЛЬНИЙ ІДЕАЛ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В СІМ'Ї У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Червонецька С. С.

Образи природи в англійському фольклорі як моральний ідеал виховання дітей в сім'ї у Великій Британії

У статті висвітлюється і узагальнюється досвід використання фольклору, в якому чільне місце відводиться образам і явищам природи, в моральному вихованні дітей в сім'ї у Великій Британії, наводяться конкретні приклади, що розкривають його виховний потенціал, унаочнюють способи використання. Статтю побудовано на матеріалі широко розповсюджених у Великій Британії приказках, прислів'ях, римівках тощо та дитячої літератури, насамперед казок, на якій виховувалося багато поколінь британців. Здійснено глибокий аналіз найбільш поширених фольклорних творів. На прикладі добре відомих дитячих казок „Аліса в країні чудес” Керола Льюїса і „Мауглі” Радьяра Кіплінга розглядаються художні засоби, за посередництво яких досягається прогнозований авторами виховний ефект, що їхні герої здійснюють на дітей.

Ключові слова: Велика Британія, моральне виховання в сім'ї, природний чинник, духовні цінності, емоційне переживання природи, традиції сімейного виховання британців.

Червонецкая С. С.

Образы природы в англійському фольклоре как нравственный идеал воспитания детей в семье в Великобритании

В статье освещается и обобщается опыт использования фольклора, в котором важное место отводится образам и явлениям природы, в нравственном воспитании детей в семье в Великобритании, приводятся конкретные примеры, в которых раскрывается его воспитательный потенциал и показываются способы использования. Статья построена на материале широко распространенных в Великобритании поговорках, пословицах, рифмовках и т. д., а также детской литературы, прежде всего сказок, на которых воспитывались многие поколения британцев. На примере хорошо известных детских сказок „Алиса в стране чудес” Кэрролла Льюиса и „Маугли” Радьяра Киплинг рассматриваются художественные приёмы, посредством которых достигается прогнозируемый авторами воспитательный эффект, который их герои производят на детей.

Ключевые слова: Великобритания, нравственное воспитание в семье, природный фактор, духовные ценности, эмоциональное переживание природы, традиции семейного воспитания британцев.

Моральне виховання традиційно становить пріоритетну сферу впливу на зростаюче покоління в сім'ї, оскільки від інтеріоризованих особистістю ціннісних орієнтацій і настанов залежить її ставлення до навколишнього світу, визначається культура поведінки, регулюються мотиви самовиявлення [7, с. 73]. Усвідомлення дитиною моральних норм відбувається на високих духовних ідеалах, які формувалися протягом багатьох поколінь британців, переосмислювалися і вдосконалювалися під впливом християнського віровчення, досягнень у галузі соціально-економічного прогресу та наукових знань. У моральному вихованні дітей в сім'ї у Великій Британії природа завжди відігравала надзвичайно важливу роль. Відголоски минулих вірувань та залишки культових і культурних пам'яток на терені країни вказують на те, що вони були тісно пов'язані з природним довкіллям. Насамперед це культові споруди неолітичного періоду, в числі яких добре відомий світовій громадськості Стоунхендж (Stonehenge), побудований на рівнині Солсбері між 3050 та 2300 рр. до р.х. У Вільтширі (південно-західна Англія) збереглася ще одна така визначна пам'ятка – найбільший у Європі могильний пагорб Силбері Хілл (Silbury-Hill) [1, с.94]. Вони свідчать про те, що обожнювання природи та поклоніння природним об'єктам і явищам має прадавню історію, яке згодом еволюціонувало в усталену традицію вшанування природного довкілля. Культові відносини трансформувалися в культурологічні, зберігши духовну основу сприймання природного середовища з його розмаїттям живих творінь. Духовні цінності, виплекані на емоційному переживанні природи, надзвичайній повазі та любові до неї, передавалися із покоління в покоління і збереглися в народній пам'яті. Її носієм є сім'я, яка, успадковуючи народні традиції, виробила й ефективні способи прищеплення моральних норм молодій генерації, використовуючи природний чинник.

Мета статті полягає в тому, щоб висвітлити роль і значущість образів

природи, що знайшли відображення в англійській фольклорній творчості й сприймаються у британському суспільстві за взірць для наслідування та виховання молодого покоління в сім'ї.

Важливе місце у передачі моральних цінностей в сімейному вихованні британців посідає фольклорна творчість. Прислів'я, приказки, говірки, скоромовки, пісні, вірші, балади зберігають свій зв'язок із природою, доводячи, що природні явища, осмислені розумом людини, можуть надійно прислужитися їй і в соціальному сенсі, збагатити особистісний досвід. Свідченням цьому можуть бути такі прислів'я: „Still water runs deep” (Тиха вода глибоко тече), що означає не поспішай, не подумавши, не роби дурниць, будь статечним, поміркованим. Прислів'я, в якому виражається несподіванка, неочікуване явище або небажаний результат також пов'язується з природним феноменом: „As welcome as a storm” (Бажаний, як штормовий вітер). У протилежність тому є прислів'я „As welcome as flowers in May” (Очікуваний, як квіти в травні). Конкретність, або наявність чогось певного, слушно подані в прислів'ї „One today is worth two tomorrows” (Одне сьогодні краще двох завтра), тобто синиця в руках краща за журавля у небі. Про некомпетентну людину, яка перебільшує притаманні їй властивості говориться, що вона плаває як камінь (He / she swims like a stone) [8]. У подібному руслі можна навести безліч прикладів, і всі вони матимуть пряме відношення до природи. Народні прислів'я вчать замислюватись, критично ставитись до вчинків і поведінки як власних, так й інших людей. Вони наповнені мудрістю, великим життєвим досвідом, позитивною енергетикою, виховною доцільністю. Кожний вислів досконалий за формою, ємний за змістом, легко запам'ятовується, тому що пов'язаний з реальним життям, потребами людини, її прагненням до довершеності, взірцем якого є сама природа. Моральні сентенції метафорично передаються і в народних приказках та говірках. Підтвердженням можуть слугувати такі висловлювання: No matter how long the winter, spring is sure to follow (Не має значення, як довго тягнеться зима, все одно весна настане), Spring is sooner recognized by plants than by men (Весну рослини відчують раніше за людей), Winter is on my head, but

eternal spring is in my heart (Зима в мене на голові, а вічна весна у моєму серці).

У багатьох дитячих римівках, піснях природне довкілля також слугує меті морального виховання, доброзичливого і дбайливого ставлення до представників фауни і флори. Яскравим прикладом цього виду народної творчості є славнозвісна збірка „Казки матусі Гуски”. Більше ста поколінь дітей віком до 7 років виховувалось на літературному матеріалі цієї збірки. Це говорить про традицію, спадкоємність і духовний зв'язок британців, для яких виховання на прикладі героїв улюблених казок є символом батьківщини, рідної землі, духовної спорідненості всіх народів, що мешкають на терені Великої Британії.

Моральному вихованню дітей в сім'ї засобами природи значно сприяє казкова творчість. У Великій Британії, як і в інших країнах, казки є улюбленим фольклорним жанром для дітей. На прикладі казкових героїв молоде покоління вчилася розпізнавати добро і зло, співчувати і співпереживати відважним і справедливим, наслідувати їхні кращі риси, бути схожими на них. У британській казковій фольклористиці люди і звірі тісно взаємодіють, підтримують і допомагають один одному. Тваринний і рослинний світ нерідко видаються одухотвореними, наділеними високими гуманістичними почуттями. Вони добросердні, віддані, розумні, відважні. Ці якості особливо шануються у британському суспільстві й посідають почесне місце у виховному ідеалі британської народної педагогіки. Казки британських народів втілюють споконвічні загальнолюдські та національні цінності. У казках народів Великої Британії значне місце посідає звеличення працелюбності, шанування кмітливості та дотепності як моральних якостей. Чемність, терпіння, стриманість завжди притаманні позитивним героям народних казок. Вони є переконливим прикладом наслідування для дітей, формують у них благородні почуття, бажання бути схожими на своїх кумирів [4].

Багаті виховні можливості народних казок були по достоїнству оцінені британськими педагогами, діячами освіти і культури. У Великій Британії цілеспрямований інтерес до казкової творчості народу припадає на 90-ті роки ХІХ ст. і пов'язується з іменем Дж. Джекобза [3, с. 43]. Моралістичні ідеї

народних казок знайшли відображення в літературній спадщині Дж. М. Баррі, Ф. М. Баррі, Ф. Брауна, Р. Кіплінга, К. Льюїса, Е. Несбіт, Дж. Рескіна, Дж. Толкіна та ін. Широко відомою є дитяча казка Дж. М. Баррі „Пітер Пен”, який є взірцем високої моральності, відповідальності за людей і природне довкілля, життя в будь-яких формах його виявлення. Пітер Пен вірний і відданий товариш. Він ніколи не зраджує. Незважаючи на небезпеку, часто ризикуючи власним життям, приходять на допомогу тим, хто її потребує. Чесність, справедливість, надійність, кмітливість, вміння знайти доцільне рішення в будь-якій складній ситуації, оптимізм – чесноти, що втілюються в образі Пітера Пена. Вони найбільшою мірою відповідають британському виховному ідеалу. Ось чому Пітер Пен, не дивлячись на своє алегоричне походження, став національним героєм Великої Британії, щирим другом і улюбленцем не тільки британських дітей, а й багатьох інших країн, якому встановлено пам’ятник у Кенсінгтонському саду – одному з поетичних природних куточків Лондона.

Широку інтернаціональну популярність набула казкова творчість Керола Льюїса (1832 – 1898) – англійського дитячого письменника, математика і логіка. Його справжнє ім’я Доджсон Чарлз Латуїдж (Dodgson Charles Lutwidge). Псевдонім утворився таким чином: спочатку було латинізоване англійське ім’я Чарльз Латуїдж, з якого утворилося Каролус Людовікус, а потім після англізації перше отримало статус прізвища, а друге – імені. У 1865 році він видав у казковій формі пригодницьку новелу „Аліса в країні чудес” („Alice’s Adventures in Wonderland”), а через шість років у 1871 році вийшло продовження цієї історії під назвою „Аліса у задзеркаллі” („Through the Looking-Glass and What Alice Found There”) [2]. Обидві казкові історії розповідають про незвичайні пригоди дівчинки Аліси у наміряних країнах. Кожна подорож пов’язується із спілкуванням з тваринами, яких автор наділяє людськими рисами характеру як позитивними, так і негативними. Вони лагідні й дратівливі, турботливі й байдужі, відповідальні й легковажні, серйозні й кумедні, відверті й хитруваті, тобто їм притаманний весь спектр людських якостей. Аліса, спілкуючись з ними, вчиться критично оцінювати власну поведінку, доходить моральних висновків щодо її етичної

релевантності. За приклад можна вибірково взяти епізод розмови з мишею, коли дівчинка згадує про свою кішку Діну, яка дуже вдало вміє полювати на мишей. Побачивши, що співрозмовниці така згадка не подобається, Аліса промовила: „... Ой, що це я? „Не гнівайтесь!... Давайте більше ні слова про кішок...” Дурненька. Нащо я їм розповіла про Діну? – жалкувала Аліса” [2, с. 19, 26].

Наведені рядки свідчать, що героїня казки ставиться до тварин з усією серйозністю, відповідально, з пошаною. Зроблену нею помилку вона переживає. Дівчинці прикро, що вона, сама того не бажаючи, образила симпатичну звіринку, з якою хотіла порозумітися і заприятелювати. Докір совісті – це важлива людська якість, що має дбайливо плекатися в дитині. Усвідомлення дитиною моральної відповідальності за власну поведінку, свої вчинки перед самою собою, перед іншими людьми є важливим завданням, що ставлять і намагаються вирішити британські казкарі як минулого, так і сьогодення. Значної виразності у відтворенні почуттів казкових персонажів вдається досягти завдяки представникам тваринного світу. Саме у відношенні до них і виявляються справжні людські якості, які перевіряються зворотною реакцією – ставленням тварин до людини. Класичною у цьому відношенні є казкова оповідь Джозефа Ред'ярда Кіплінга про індійського хлопчика Мауглі, якого врятувала і виховала вовча зграя. Дитя джунглів, він засвоїв кращі риси, притаманні представникам світу природи, не втративши, попри всі перипетії, людської гідності. Мауглі – це уособлення глибоко моральної особистості, яка всією своєю суттю пов'язана з природою, щиро віддана їй, любить і захищає її. У Мауглі є мудрі й досвідчені наставники, від яких герой оповіді з раннього дитинства отримує цінні морально витримані поради, що вчать не тільки тому, як достойно зберегти власне життя, а й боротися зі злом. Звірі в джунглях, як і люди в соціальному середовищі, розподіляються за моральними якостями. Тут також точиться перманентна боротьба зі злом і добро перемагає тільки у разі наявності високої сили духу. Саме духовна зрілість, виплекана у Мауглі благородними почуттями його наставників (вожаком вовчої зграї, ведмедем, пантерою, старим мудрим полозом та ін.), дозволила сину людському подолати могутнього тигра Шерхана та його

прибічників. Мауглі стає визнаним захисником „дикого життя”, натуральної природи, від якої пішло життя і від якої воно залежить. Привабливість образу Мауглі полягає в його високій порядності, яка живить його сили, робить безстрашним захисником дитячих улюбленців – звірів. Тому написана Кіплінгом більше ста років тому оповідь про Мауглі залишається цікавою і для сучасних поколінь дітей. Його приклад є взірцем морального ставлення до природи, а друзі Мауглі сприймаються дитячим співтовариством як власні друзі. Моральні сентенції притаманні багатьом казкам британських народів, в яких щирими наставниками виступають природні сили, представники тваринного або рослинного світу. Діти довірливо сприймають їхні настанови, переймаються їхніми проблемами, вчаться у них добру, чесності, честі, відданості, а головне – долати перешкоди, не втрачаючи гідності та не поступаючись совістю.

Таким чином казкова творчість значною мірою базується на національній традиції британців – любові до природи, яку вони вдало адаптують до потреб морального виховання молодого покоління. Казка як жанр фольклору органічно вписується в систему сімейного виховання, становлячи, разом із іншими жанрами народної творчості (прислів'ями, говірками, піснями тощо), цілісну організацію виховного впливу на зростаючу особистість. Її високий духовний потенціал базується, за слушним виразом Г. Шевченко – „на гармонійно розвиненій природній основі” [5, с. 6 – 7].

Література

1. **Коробов А. И.** Все о Великобритании / А. И. Коробов, Ю. А. Иванова. – Харьков : Фолио, 2007. – 542 с.
2. **Кэррол Л.** Алиса в Стране Чудес. Алиса в Зазеркалье / Л. Кэррол. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 216 с.
3. **Полякова Я. В.** Використання національних традицій природокористування в екологічній освіті Великої Британії. Навчальний посібник / Я. В. Полякова. – Донецьк: БСГ, 2001. – 112 с.
4. **Сказки старой Англии** : Сборник. Пер. с англ. – М.: Мастер, 1991.–

440с.

5. **Шевченко Г. П.** Эстетическое воспитание в школе / Г. П. Шевченко.– К.: Радянська школа, 1985. – 144 с.

6. **Alexander M. A.** Companion to the Folklore, Myths and Customs of Britain / M. A. Alexander. – Sutton Publishing, 2002. – 356 p.

7. **Humphries S. A** Labour of Love: The Experience of Parenthood in Britain 1900–1950. – L.: Sidwick and Jackson, 1993. – 268 p.

8. **The Oxford** Dictionary of English Proverbs / Ed. by F.P. Wilson, F.P. Willtham. An Introductory by Wilson J. – 3d edition. – Oxford: At the Carendon Press, 1992. – 930 p.

Chervonetska S. S.

Nature Imagines in the English Folklore as a Moral Ideal of Children Upbringing in Great Britain

In the article an experience of use of folklore in which a great attention is paid to images and phenomena of nature is enlightened and generalized in moral upbringing in Great Britain, concrete examples which disclose its educational potential and ways of its use are brought. The article is based on the material of well-known in Great Britain sayings, proverbs, rhymings etc. and child literature in which a priority belongs to popular and fairy-tales on which a great number of British generations have been brought up. Detail interpretation of the most popular folk creation works is done here. The author touches upon some well-known fairy-tales written by famous British writers such as C. Lewis and J.R. Kipling.

Key words: Great Britain, moral upbringing in a family, a natural factor, spiritual values, emotional experience of nature, traditions of family education of Britons.

Відомості про автора

Червонецька Світлана Сергіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри практики іноземних мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2013 р.

Прийнято до друку 27.12.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Міняйло Р. В.